

Iparraldeko euskal idazleak gaur

Piarres Ehulatei

Euskal Literaturaren historia bat eskuratzen duzun aldi oroz ohartzen zara Iparraldean dagoela gure literaturaren sorgia eta lehen iturria. Iparraldekoak ziren alabaina bai Etxepare, bai Leizarraga, bai Villasantek Donibaneko Eskolako dauzkan idazle gehienak. Bi mende geroago agertu ziren hegoaldeko idazle nagusiak, Larramendi, Kardabera eta besteak. Baina gaurko idazlaritzaz hitz eginen denean, badirudi, anitzen ustetan, agortu egin dela gure eskualdeko jarioa. Horrelako aburu bat, edo beste, gaitzetsi nahiz, artikulatu bat agertu nuen neronek, 1969eko JAKINen zenbakian, baina geroztik ez dira gauzak onera itzuli.

Alta bada, J. M. Torrealdayen liburu ezaguna, «Euskal Idazleak, Gaur», irakurri nahi duenak ikus dezake XX. mendean, 1936rarte, bagaudela 13 idazle gure eskualdean eta 1936tik 1976ra badirela 4. Baina baditazke irakurri eta ikasi baino, nahiago baitute hitzegin eta edasi.

Dezagun erran, beraz, besteentzako, zertan dabilen gaur idazlaritza gure aldean; berrikusi behar dira hurbilgotik, J. M. Torrealday adiskidearen zenbakiak ere, alde horretatik.

Hasteko, 1900-1936, tarte horretan sortuak diren Iparraldeko idazleentatik guk geuk kontatzen ditugu 30 bederen —10 Lapurdiko, 15 Baxenabarreko, 5 Zuberoko— oraingoz gutienetik liburu bat argitaratu dutenak. 1936ez geroztikakoentatik beste hiruzpalau baditugu. Bestalde, Euskal Idazleen Elkarteak dioen bezala, «25 artikulua, egunkari edo aldizkarietan argitaratu» dituen euskaldun oro, *Idazletzat* har badezakegu, orduan Iparraldeko Idazleen zerrenda beste 35 izenekin gutienetik luzatu behar genuke. Baina zehazkiago ikus dezagun non eta nola dabilzan gure idazleak.

Lehen belaunaldia

1900etik 1920rarte Iparraldean sortu idazleen kontua eginenez, 20tik gora igotzen gara:

Lehenik Lapurdin aurkitzen dugu *Piarres Lafitte* Kalonje jakintsua, Luhusoarra (1901) —eta ez atzerritarra, erran eta idatzi den bezala—. Bai eta ere *Piarres Larzabal*, Zokoako apez euskaltzaina, Azkaindarra (1915), bere antzerki eta artikulua guztien ondotik liburu berri bat atera diguna: «Nere Mendixkatik, E.T.A.ko gudariez apez bat mintzo», Donibane Lohizunen, 1978. Hemen dugu orain *Martin Treku*, Ahetzeko bertsolari aipatua (1916), «Ahal Dena», 1971an, *Auspoak* argitaratu liburuaren egilea. Nahiz ez diren hiru horiek bezain ezagunak, idazleen sailean sar ditzakegu beste bost apez lapurtar: *J. B. Dufau* Bidartiarra (1901) «Katixima ttipia» (1940) liburuaren egilea; *Benoi Olbagaray* Uztariztarra (1918) «Meza saindua» (1955) liburuaren egilea; *Martin Sein* Ahetzekoa (1907), Belokeko «Otoizlari»n asko lan egiten duena; *Andre Beheran* Ezpeletarra (1912), «Herria»ren berriketari jarraikia eta *Leon Pochelu* Gereziatarra (1912) aspaldian isildua, baina duela hogei eta zenbait urte, jakintza eta teknologia gaiez sail eder bat eramanez «Herria»n, «Jakitatez jakitate», «Garralda» izenordearekin.

Gero Baxenabarren guztiz ezagunak ditugu: *Etien Salaberry* kalonjea, Heletara (1903) «So Egilea» sinadurarekin hainbat artikulua, hogei eta hamar urtez, astero, «Herria»n idatzi duena eta azkenik «Ene Sineste», Baionan, 1978an argitaratu duena; *J. B. Etcheverry* Dohoztiritar apez (1903), bere seigarren liburu, «Han Hemenka», agertu berri diguna, Baionan, 1978an; *Pierre Narbaitz* kalonjea, Azkaratiarra (1910), Bikario jeneral zelarik

euskaraz lan asko egin eta eginarazi duena, baina berak ere argitaratu ditu «Kattalinen gogoetak», «Piarres Arradoy» izenordearekin, 1955ean eta «San Frantses Jatsukoa», 1966ean, bere sinadurarekin: *Erramun Idieder* kalonjea. Orzaiztarra (1910), «Gazte» hilabetekariaren sortzaile eta buruzagi izan zena, 1950-1954 urteetan. Hor dugu ere *Pierre Moureau*, errient ondoa, «Orreaga» pastorala Garazin eman berri diguna (1978); *Pierre Duny-Petre*, garaztar olerkaria (1914), liburu eder baten gaia baluke, Piarres Hegitoaren izenean argitaratu dituen koplak guztiak bil balitza; *Sauveur Narbais*, Behauztar errient ondoa eta *andere Malharin*, Amikuztar errientsa ondoa, biek lan egin eta egiten dutena «Ikas»en aldizkari eta agerkerietan.

Zuberoan askoko ezagutu dugu *Gilen Eppherre*, Altzurukutar kalonje euskaltzaina (1911-1974), zuberotar apez lagunentzat egin liburu eta lanez bestalde, «Gure Herria» aldizkaria zuzendu duena, 1951tik 1974arte. Euskal Herri osoan ezaguna da ere *Pierre Bordaçarre*, «Etxahun» Irurikoa (1908), bere koplak argitaratu aitzin, 1977an, aspaldian Zuberotik urrun helduak zituen (ik. «Agur Ziberoa!...») eta bestalde pastoral berri asko Zuberoan bertan prestatu dituena.

Oro har, 18 izen baditugu hor, baina beste hiruzpalau eraxeke diezazkiokegu zerrenda horri, belaunaldi berekoak baitira *Jean Errecart*, senatore zena, *Etien Pochelu*, Makaiako auzapez ohia, *Felix Ospital* Donibaneko berrikeraria eta *Jean Arbeletche* Armendariztar apez zena. Libururik ez badute argitaratu ere, zenbat artikulua ez dute igorri bereziki «Herria» astekariari, horgei eta zenbait urtez! Dena dela, badirudi 1900-1920ko belaunaldi hau jarraiki nahi ziola bere aintzinekoek ireki ildoari: Beti bezala apezkia nagusi da euskal idazleen artean 22 idazleatarik 13 apez —eta erlijio gaietaz edo elizaren ingurumarian dabil maizenik. Bizkitartean aldaketa bat edo beste ere nabari da: Baxenabartar idazleen kopurua goiti doa eta bestalde belaunaldi honetako idazle batzuk— hala nola Salaberry edo Larzabal— bilakaera bat egiten dute beren biziaren erdian, Historiaren uhin berriek Euskal Herria hunkitzen dutela oharturik.

Bigarren belaunaldia

1920tik 1936ra belaunaldi berri bat sortzen zaigula erranenezake. Liburugiletan bakarrik baditugu bederen bost Lapurtar: *Xavier Diharce* «Iratzeder», Belokeko aita abadea, Donibandarra (1920) bere 16-17 urtetako lehen «Pindar eta lanoez»

geroz, kasik urte oroz euskaraz lan berri zer bait, olerki, antzerki, salmo, kantika, historia edo saio atera diguna; *Paul Guilsou*, Senperen sortua (1920) «Petan mediku» eta «Koropillo»rekin poliki abiatua zen 1952an, antzerki lanetan, bai eta beste euskara lan askotan, Parisera joan zitzaigularik orain duela hogeit bat urte, geroztik isilik baitago; *Piarres Charritton* Hazpandar honek (1921) berriz, «Eskualdunak» argitaratu zuen 1943an, Xabier Gazteiz-en izenpean eta geroztik, bere isiluneak izan baditu ere, beti berriz lotu da orainokoa idazlaritzari euskal aldizkari askotan, «Aintzina» edo «Gazte» lehen, «Elgar», «Herria», «Etxea» edo «Zabal» gero, «Enbata» edo «Jakin» gaur; *Piarres Andiazabal* Urruñar (1923) apezaren gain izan dira Baionako diozesiko euskal liturgi liburu berri guztien argitaratzeak, azken 15-20 urte hauetan; *Jean Hiriart-Urruty*, Baionako Bikario Nagusia, Hazpainen sortua da (1927), osaba zenaren artikulu zenbait argitaratu du («Zer eta zer», 1944ean), *Piarres Lafitte* bere irakaslearen laguntzarekin, eta badu berak lerro asko emanik euskara ederrean eta 1969az geroz «Herria»n agertu dituenak, «Eliza Berri» lemapean, bildu berri dizkigu bi tolotan: «Jauna dut Argi», 1977.

Belaunaldi beretik hamabi idazle baditugu Baxenabarren sortuak, gutienetik, liburu bat euskaraz agertu dutenak: Lehenik *Fernando Aire* Urepelekoa (1920-1976), gure ezin ahantzizko Xalbador bertsolaria, «Odolaren mintzoa», (1976); gero *Adrien Gachiteguy* Aldudekoa (1921), beneditarra eta inginadorea, «Laborantza» eman ziguna (1963an), Aguerre kalonjearekin; *Jean Haritschelhar*, Baigorriko seme (1923) eta herri bereko auzapeza, «Etxahun»en koplak eta bizia argitaratu dizkiguna, 1970ean eta aspaldian Euskaltzaindiko hitzaldi eta lanetaz bestalde, «Herria»n astero, Gexan Ponttoren ohar eta zirtoak ontzen dituenak; *Marijan Minaberry* anderea, Bankakoa (1926), iparraldeko idazle ezagunenetakik dugu bere 1961eko «Mari-Gorritz»z geroz argitaratu dituen hiruzpalau olerki, alegia eta ipuin liburu, beste horrenbeste antzerki eta norik daki zenbat artikuluei esker; Belokeko Beneditarretan badaude hiru lagun, bedera liburu eman dizkigutenak, duela hogeit bat urte: *Louis Irigoien*, Donazaharrekoa (1928), Dominico Savio-ren bizia egin baitzuen; *Dominique Bellegarde*, Donamartiriko (1929), Maria Goretti-z ari izan zen; *Jean Etchebandy*, Eihalarrekoak (1929), aldiz, Matt Talbot delako baten biziaz idatzi zuen. *Manex Erdozaincy-Etchart*, Gandiaga bezala frantziskotarra eta poeta dugu, baina oztibartarra, Mixel Garikoitz sailduaren auzoan, Ibarlan,

sortua (1934): «Hinki-Hanka», 1978an agertu duen olerki-saila irakurtzea aski da, gure ustez, gaurko poeta hoberenatarik dugula Manex aitortzeko; azkenik elgarretara genitzake lau garaztar, aski desberdinak, baina belaunaldi berekoak: *Enaut Etchamendy*, Ezterenzubin sortua (1935) kantu-egile eta kantari bezala aski ezaguna, baina bestalde bi elaberri bederen eman dizkiguna: «Elurra zikindurik», 1968an eta «Azken elurra», 1975ean; *Xan Irigaray*, Azkaraten sortua, Parisen irakasle handi izanagatik, ari izana da euskaraz, «Bordatxarreko laboraria» argitaratzeko, duela hogeit urte eta oraino ere ari da olerkitan bederen; *Jean Baptiste Etcharren Lobigorri*, Mayorga ikastegiko buruzagia, Uhartre Garaziko semea da eta bere artikuluez bestalde aurkitu du sorterrian liburu gai ederra, «Huarthe»ko Joanesen bizi: «Huarthe hator etxerat», 1975ean; *Jean Etchepare Landerretche* zena, (1937-1961) idazle isila, gazteegi itzali zitzaiguna, «Mendekoste Gereziak» eta beste ipuin zoragarri asko eman ondoan Jatsun sortua zen, garaztarra, hau ere, bere mendeko baxenabartar idazleekin sar dezakeguna.

Zuberotik heldu zaizkigu *Junes Casenave Harigile*, betharriamista, Santa Grazin sortua (1924), «Santa Grazi» pastoralara 1976an eta «Ibañeta» 1978an idatzi dituen eta *Jon-Luis Davant-Iratzabal*, Larrabilen sortua (1935) anitz artikulua eta hitzaldi sakon eta zorrotz hiru-lau haur liburu polliten ondotik, «Aberri ta klase borroka» argitaratu diguna 1977an. Idazle beren sailean jar ditzakegu bi zuberotar seme, Parisen jaiok: *Jon Mirande Ayphasorro*, (1925-1972) mende honetako euskal idazle garrantzitsuenatarik bat eta *Txomin Peillen* (1932) bere adiskide hurbila; henek artarekin bildu ditu Mirande zenaren idazlanak, baina bestalde berak egin elaberri eta artikulua asko ere argitaratu ditu, hala nola «Gauaz ibiltzen dena» 1967an, «Itzal gorria» 1972an, «Gatu beltza» 1973an, etab.

21 liburugileren zerrendari eratzeki behar diogu aldizkari-mota guztietako idazleen saila. Aldizkariak, ordea, behar genituzke, idazleak berak bezala, sailkatu, hain baitira desberdinak:

Batetik hor ditugu lehen belaunaldikoak, gerla ondoan, gerla aitzinekoek, piztu edo berpiztu zizkigutenak, hala nola «Gernika» Donibane Lohitzunekoak, (1945-1953) gero Argentinara bere sortzaileek eraman zutena; «Euzko-Jakintza Gernika», Joxe Migel Barandiaranen eskutik hamaika zenbaki gotor Baionan eman zituena (1947-1957); «Gure Herria» ere, 1950etik 1976ra iraun duena, bigarren aldi honetan; «Herria» oroz gainetik, «Eskualduna» zenaren hutsa bete beharrez, 1944ean, Piarres La-

fittek sortu baitzuen eta gaur arte baitirau, Emile Larre Baigorriar apez euskaltzainaren zuzendaritzapean. Aldizkari horiek eta bereziki «Herriak», leku eman diete askotan jadanik aipatu ditugun idazle batzuei eta beste anitzi: *Jean Pierre Irachet* Bidarraitarra (1921) guztiz ezaguna izan da «Piarres Iparla» izenordearekin; bai eta ere *Maurice Borteyrou* Hazpandarra (1921), «Kalakari» sinadurarekin; *Ximun Xori Dubour* (1922) eta bere arreba *Emili Dubour* jarraiki zaizkio beti beren aita, Pierre Duhour, hazpandar berriketari zenaren sailari; sail berdinari jarraitzen zaio ere *Jakes Etcheverry* Donibane Lohitzunekoa, euskal irakasle eta irratilaria, Baionan bizi dena, hau ere 1921ean sortua; eta *Beñat Goity* kalonjea, Izpuran sortua (1926), «Gure Herria»ren buru izana eta «Herria»ren berriketari jarraikia; Parisetik izan ditu beti «Herria»k bere berriketariak: lehen *Beñat Dagorret* Makaikoa (1927) eta *Pierre Charriton* «Pariseko Xoria», Oragarrekkoa, eta, hauek herrira itzuliz geroz, *Maurice Etchenic* gaztea, baina beude gazteak geroko.

Beste aldizkari batzu izan ditugu, ez baitute beti iraupen luzerik izan, baina belaunaldi berrikoek berek antolatzen zituzten eta hor moldatzen ziren idazle berri asko. Lehenik sortu genuen bigarren aldiko «Aintzina» (1942-1944), bi urteko bat bizi izan zena. Horretan hasi ginen orduan hogeai urte inguruan genbiltzan iparraldeko gehienak, Iratzeder eta Gazteiz, Xori eta *Michel Labéguerie*, Uztariztar senatore gaia (1921) eta Alhur, *Roger Etchegaray*, Ezpeletar apezpiku gaia (1922). Gero 1956-etik 1963-ra «Gazte»k eman zituen 70 bat zenbaki, orduko gazteak berek hilerok betetzen zituztenak: Ondoan «Herria»n sartu baziren ere Emile Larre, Sokorri (1926) bezala, lehenik hilabetezari horretan hasi ziren *René Ospital* Aiharreko auzapez zena eta *Xalbat Charriton* horren laguna (1927), *Marcel Récalde* Hazparnekkoa, *Beñat Ahamendaburu* Eihalarrekkoa, *Jean Pierre Curuchet* Heletakoa, *Jean Pierre Arangoitz* Iholdikoa, *Henri Duhau* Bezkoitzekoa, *Grégoire Eppherre* (1929-1974), *Michel Lekuona* (1930), *Roger Idiart* (1931) eta *Michel Itzaina* Aldudekkoa (1933), *Jana Idiart*, J.L. Davant-en andre gaia zelarik idazkari. 1960-62 urteetan *Joseph Camino* Arnegitar apezak (1927) atara zuen, 15-20 bat aldiz, «Pan-Pin», haurren hilabetezari aberatsa, *Petan Maitia*, Marijan Minaberri, Jean Etchepare eta Donostiako Valverderen laguntzarekin. Ber denboran, baina beste bidetan zebilen Parisen, Mirande eta Peillenen «Igela». Hats luzeagoa eman zion, aldiz, Iratzederrek Beloken «Otoizlari»ri, orduz geroz honen 90. zenbakia agertu baita.

Ez ditugu aipatu ez «Elgar» Pariseko Euskaldunen hilabete-karia, ez «Agur» Bordelekoa, ez eta ere apezek Donibane Lohitzunen, Hazparnen edo Baionan ateratzen dituzten «Mezulari», «Denak Argian» edo «Etxea», are gutiago Zuberoako edo Amikuzeko aldizkari erdaldunak, nahiz euskaraz artikulua zenbait badiuzten, han hemenka, baina beste horietan hogeitau eta zenbait idazle izen berri aurkitu ditugu, Iparraldeko idazlaritzaren itxura aldatzen digutenak, 1920-1936 tarteko belaunaldi horrentzat: 1936an 15-20 urtetarat heltzen ari ziren gazte asko hunki eta iratzarri dituzte Iparraldean Hegoaldeko gertakariak eta ordutik hazi egin da euskal idazlaritza alde honetan.

Hemen eman ditugun bi belaunaldietako zenbakien kopurua hartzen badugu, 1900-1936 tarte horretan sortu idazleentzat, 60ra errazki heltzen gara. J. M. Torrealdai eman 13etarik urrun gabiltza: Bizkaiko 28 izenak edo Gipuzkoako 51k gaintitzen ditugu.

Hirugarren belaunaldia

Hirugarren belaunaldirako, hau da, 1936az geroz sortu idazleentzako, besterik dugu menturaz: Gutu dira oraino liburu bat eman diguten Iparraldeko gazteak. Jadanik aipatu dugu Jean Etchepare zena, 1937an sortua baitzen. Urte berekoa da *Jean Pierre Etcheverry* Domintxaindar apezka, «Familia Otoitzean» argitaratu duena 1973an; *Daniel Landart*, antzerkilari ezaguna Dohoztirin sortua dugu 1946an, berak dioen bezala «Aihen Ahula» deitu bere azken liburuan, 1978an; gazteago dugu oraino *Jon Cazenave* Lehuntzako olerkari berria, «Zutaz amoroski» agertu diguna urte berean. Beste liburugile gazterik ez dugu aurkitu. Gaur arte ezagutzen ez genituen «abertzale erdaldun» multzoak agertu dira gure eskualdetan ere, erdarazko kultura (?) eta politika-lanetara lerratzen ohi direnak. Gehiago dena, aldaketa sozial handiak jasan ditu Iparralde honek, azken 15-20 urte hauetan, euskararen alde joan ez direnak: gure umeak gero eta goizago, 2-3 urtetako, eskolara joaten dira, gero, etxean bertan, hori dute, egun oroz, telebista erdalduna eta, udan berriz, udartiarren uholde arrotza. Eskolak direla, edo lana aurkitu behar dela, gure gazte gehienak badoaz «Frantzia behereko» hiri horietara, gure herri eta herrixkak beti gehiago beren gaztetarik husten ari direla, Zuberoa ta Baxenabarreko kantoinamendu guztietan. Anartean Lapurdin ikusten ditugu erdaldunak sartzen ari saldoka, beren zahartzaroko kaiola berria gure lurtean eginik.

Horien guztiengatik ihardukitzen du oraino gure kulturak eta muskil berriak ematen enbor zaharrak.

Piarres Lafitte, Jean Hiriart Urruty eta Emile Larrereren sinaduren ondoan, «Herria»n berean aurki ditzakegu belaunaldi berriko idazleen izenak: *Janbattit Dirassar* Hazparnekoa (1937), erdaraz bezain ongi euskaraz ari zaiguna «Sud-Ouest» edo «Deia» egunkarietan; *Ramuntxo Kanblong* Makaiakoa (1939) JAKINekoek aspaldian ezagutzen dutena; *Gexan Alfaro*, Urepele Lantzirikoa (1941) edo honen laguna *Manex Pagola* Landibartarra (1941); gazteago oraino *Mattin Larzabal* Aihertarra (1950), *Leon Haizager* Donamartiritarra eta *Manex Lanathoua* Ahatsarra, Hegoaldeko egunkari ezagun batetan lan egitera zihoana, gure eskualde hau gehixago kontutan hartu balute, guk dakizkigun «progresista» batzuk; gazteena, aldiz, bainan ez herabeena, Bernadeta *Itxaro Borda*, Oragarrekoa.

Belaunaldi berri honek ere sortu ditu bere arauko aldizkariak, idazle berrien lantegi gertatzen direnak: 1974 hondarretik 1976 erdira iraun du «Hitz»ek, 7 zenbaki eman dizkigula; 1973ko hastapenetik 1976 hondar arte bizi izan da «Zabal», 19 zenbaki ateratzen zituela; Zenbaki bat edo beste agertu da 1975 inguruan «Fedegintza»ren izenean; hiru aldizkari hauek euskaraz bakarrik ari ziren. Ez dute zorigaitzez iraupenik izan. Beste batzuen artetik, horien inguruan ibili dira, *Battitta Larzabal Hazpandarra* (1938) eta bere emaztea *Xantiana Idiart* Amenduztarra (1942); *Claude Harlouchet* (1939) Buzunariztarra, «Elhuyar» taldean Donostian lan egiten duena; *Lucien Etchezarreta* Hazpandaira (1947), *Beñat Oyarzabal* (1949) Parisen sortua, *Jon Gonzalez Eppherre* (1951). «Anaitasuna» eta «Zeruko Argia»n aurki ditzakegu oraino *Xarle Videgain*, *Mikel Hiribarren*, *Ermiñe Madariaga* edo beste zenbaiten izenak eta izenordeak, Iparraldetik etorriak «Enbata», «Euskaldunak», edo «Gernika» elebidun aldizkariak euskarari uzten dioten eremu xuhurrean aurki ditzakegu *Mixel Mendiboure*, *Manex Goyhenetche*, *André Saint Esteban* edo *Peio Baratxegarayren* idazkiak. Orogen buru, halere, hirugarren belaunaldi honek ez digu, noski oraino bere hoberena eman. Politika zatiketak pixka bat bazterturik, denen indarrak bil balitza, menturaz mende berrirako kultur bide eta eremu berriak aurki litezke. Eta hori Euskal Herri osoaren onetan.

Badakigu ezen, Joan Mari Torrealdaiyk 1936tik 1976rarte Hegoaldean bildu dituen berrogei eta zenbait idazle izenek (ik. «Euskal Idazleak Gaur» 188 or.) argi eta garbi erakusten di-

gutela, euskal kulturaren aldeko indar berriak Hegoaldean dira alha memento honetan, eta bereziki Gipuzkoa aldean. Ez dauzkagu bizkitartean gutiesteko, azken belaunaldi honetan 24 izenekin, XX. mendeak Iparraldean sortu dizkigun 80 euskal idazleen lanak: Gogoan hartzen badugu 78.450etara bakarrik heltzen dela Iparraldeko euskal hitzunen kopurua, berrikusi beharko ditugu eman dizkiguten porzentaia batzu: Gure Idazleen eta Hitzunen arteko erlazioa 1/933 da, erran nahi baita Gipuzkoako bereko 1/2.945 baino askoz hobea (Ik. Euskal Idazleak Gaur 95 or.). Eta irakurleen azterketa bat egin baledi, menturaz araberako xifrak atera genitzake. Dena dela, begirada bat eman diezaiozun Joan Mari Torrealdayk bere liburuan agertu digun Euskal Liburuen Katalogo Orokorriari (op. cit. 569-626 or.).

Lehenik hamar urtekal biltzen baditugu 1937tik 1976ra agertu diren euskal liburuak, zifra hauek ikusten ditugu:

LIBURUAK

Urteak	Orotara	Iparraldekoak	%
1937-1946	37	26	70/100
1947-1956	152	40	26/100
1957-1966	301	49	16/100
1967-1976	857	79	09/100
Batuketa	1.347	194	14/100

Aitortu behar dugu ez dugula Iparraldean aurkitzen azken urte hauetan, Hegoaldean Torrealdayk aipatzen duen bezalako «Boom Editorial»-ik. Baina gogoan hartu behar da ere zer zapalkuntza jasan duen 1937-1956 tarteko hogeitun urteetan Euskal kulturak Hegoaldean. Beraz leheneko zapalkuntza hark eta gaurko hazkuntza honek argi ditzakete atzoko porzentaia, 70/100 eta 26/100 eta gaurkoak, 16/100 eta 9/100.

Oro har, ordea, eta batuketa osoak 14/100 ematen digu, banabeste. Badakigu gure literatura zaharraren historiari begiratu porzentaia horrek apala dirudiela: Torrealdayen beraren kontuen arabera, 1545etik 1879ra argitaratu diren 101 jatorrizko liburu-erarik, 40 Iparrekoak ziren. Eta liburu-mota guztiak kontatuz, 194etarik 92, heldu baita 40/100eko porzentaia (ik. op. cit. 178 or.). Baina denborak aldatu dira: nahiz eremuz beti berdindu euskal herrialdeak, bizilagunez bestelakatu dira eta gaur, Euskadi guztiko 2.800.000 bizilagunetarik, 230.000 gara bakarrik Iparraldean, hau da 8/100. Ez dugu bada zeren lotsa, eus-

kal hitzunen porzentaiak, oraindik ere, askoz hobeak dira gure eskualdeetan, 33/100 baten inguruan dabilenez gerok. Gure liburugintzari aski hurbiletik behatzen badiogu ohartzen gara, hau ere hazi dela poliki, azken berrogei urte hauetan eta ber denboran sekularitu, beste eskualdeetan bezala: 1937-1946 tarteko 26 liburutarik 12 erlijio gaiez ari ziren, hau da % 46, baina 1967-1976 tarteko 79etarik, 19 bakarrik, % 24.

1978ko iragan urte horretan liburu berri bat argitaratu duten gure 8 idazleetarik 3 ziren bakarrik sekularrak: Pierre Moureu «Orreaga»; Jon Cazenave «Zutaz amoroski»; Daniel Landart «Aihen Ahula», beste 5ak apez, fraile edo kalonje dira: Junes Casenave «Ibañeta»; Etien Salaberry «Ene sinestea»; Piarres Larzabal «Nere Mendixkatik»; Manex Erdozaincy «Hinki-Hanka»; Janbatit Etcheberry «Han-Hemenka». Ez da ere hor «Marxismoa» hots handirik ozen, ez batzutan «Aberri» oihartzunik nabari. Han edo hemen bai, aldiz, zaharkeria zaharkituenak ageri dira, jantzi aberatsenaz apaindurik. Berdintsu erran genezake gure aldizkari ezagunenak ikusta eta eskuza bagenitza. «Herria» batek aipamen eta leku eta ohore gehiago ematen diete eliza inguruko gorabeherei edozein astekari «katoliko» erdaldu nek baino. Gure eskualdeko bilakaera beste asko tokitakoa baino hurriagoa da. Gazteria apurra dugu-eta. Bizkitartean Erdozaincy eta Landart batzu, bai eta Larzabal, Salaberry edo Cazenave, bakoitza bere moldera, aldaiera baten lekuko dira gure aldean. Guk geuk hemen ikertu dugun Iparraldeko LAROGEI eta zenbait euskal idazleen zerrenda luzea ikusita, erraz da asmatzea, Hegoaldeko haize onak izpi bat laguntzen badio, bereziki, uzta ederrik altxa dezakeela oraino gure mintzairak eskualde honetan.

P. E.

LOS ESCRITORES CONTEMPORANEOS DEL PAIS VASCO NORTE LES ECRIVAINS CONTEMPORAINS DU PAYS BASQUE NORD

J. M. Torrealdy, en su obra «Euskal Idazleak, Gaur», cita 14 escritores originarios del Norte entre 1900 y 1976. Pero en realidad, son más de 90 los nombres que habría que reconocer si atribuímos el título de escritor a todos los que han publicado un libro o al menos 25 artículos en euskara.

La generación de 1900-1920 depara 11 autores de libros y 11 autores de artículos. Para la generación de 1920 a 1936 las cifras correspondientes son de 20 y de 24. Y para la tercera generación, la que aparece en 1936,

contamos únicamente 4 ó 5 autores de libros pero también más de 20 autores de artículos.

Comparando el número de los escritores con el de los vascófonos de la misma región (78.000), se obtiene la proporción de 1/933, contra 1/2.945 para Guipúzcoa. Sin embargo, el catálogo general de libros vascos realizado por J. M. Torrealday revela un descenso relativo pero cierto de la producción literaria en relación con el conjunto de la edición: 70% de los libros vascos se edita en el Norte en 1946 y solamente el 9% en 1976. Pero estas cifras se deben situar en su contexto histórico y demográfico: la población del País Vasco Norte representa hoy día únicamente el 1/12 del total de Euskadi. La pluma vasca guarda, sin embargo, siempre aquí su fecundidad.

J. M. Torrealday nomme 14 écrivains originaires du Nord entre 1900 et 1976, dans son «Euskal Idazleak, Gaur». Mais en réalité c'est plus de 90 noms qu'il nous faut relever si nous attribuons le titre d'écrivain à tous ceux qui ont publié un livre ou au moins 25 articles en basque.

La génération de 1900-1920 fournit 11 auteurs de livres et 11 auteurs d'articles. Pour la génération de 1920 à 1936 les chiffres correspondants sont de 20 et 24. Quant à la troisième génération, celle qui apparaît en 1936, on y compte seulement 4 ou 5 auteurs de livres mais aussi plus de 20 auteurs d'articles.

En comparant le nombre des écrivains avec celui des bascophones de la même région (78.000), on obtient la proportion de 1/933, contre 1/2.945 pour le Guipuzcoa. Cependant le catalogue général des livres basques dressé par J. M. Torrealday révèle une baisse relative mais certaine de la production littéraire par rapport à l'ensemble de l'édition: 70% des livres basques s'édite au Nord en 1946 et seulement 9% en 1976. Mais ces chiffres doivent se situer dans un contexte historique et démographique: La population du Pays Basque Nord représente aujourd'hui seulement le 1/12 de l'ensemble d'Euskadi. La plume basque y garde cependant toujours sa fécondité.